

Jure Kaštelan rodio se 18. prosinca 1919. u Zakučcu kraj Omiša, blizu utoka rijeke Cetine u more, između vrletnih masiva Mosora i biokovske Dinare. Klasičnu gimnaziju pohađao je u Splitu, a od 1938. studirao je jezike i književnost na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

U mladosti sumnjiv vlastima zbog zazornih »lijevih« ideja, doživljuje zabranu raspačavanja svoje prve pjesničke zbirke *Crveni konj* (1940).

Zgranut talijanskom okupacijom, 1942. odlazi u partizane. Poslije rata nastavlja prekinuti studij te obavlja niz uredničkih i književničkih dužnosti. Doktorirao je 1955. disertacijom o lirici A. G. Matoša, što je u ono »protumatoševsko« doba bio velik znanstveni i javni pothvat.

Od 1949. radi isprva kao asistent, zatim kao docent pa profesor teorije književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Nekoliko je godina proboravio u Parizu, gdje na Sorbonni djeluje kao lektor hrvatskoga jezika. Na tadašnjem Odsjeku za južnoslavenske jezike i književnosti bio je dugi niz godina predstojnik Katedre za teoriju književnosti. Umirovljen 1980., izabran je za redovitog člana HAZU.

Smrt ga je zatekla na mjestu ravnatelja Instituta za književnost i teatrologiju HAZU. Umro je 24. veljače 1990., u osvit nastanka slobodne i neovisne hrvatske države, koju je toliko priželjkivao.

Jedan od najznamenitijih hrvatskih pjesnika svoje i naše nemile suvremenosti, Kaštelan je za sobom ostavio šest izvornih zbirki pjesama većeg ili manjeg opsega: *Crveni konj* (1940), *Pijetao na krovu* (1950), *Biti ili ne* (1955), *Malo kamena i puno snova* (1957), *Otvorena pjesma* (1976) i *Divlje oko* (1978), te niz razasutih pjesama u poetsko-grafičkim mapama što ih je, mahom kao bibliofilska izdanja, bio objavio zajedno s prijateljima slikarima: *Skoplje u tvojim očima* (1964) i *Zavjet za Epetion* (1984) s Edom Murtićem, *Rbine sna tlapi jave* (1979) i *Okrenut moru* (1986) s Franom Parom, te *Sve plavo nebeski plavo* (1989) s Matkom Trebotićem.

Tijekom dvadeset godina objavljeno mu je i petnaestak knjiga izabranih pjesama, od kojih je najpotpunija 148. knjiga niza Pet stoljeća hrvatske književnosti. Sabrana djela u četiri knjige (u redakciji priređivača i ovoga izdanja) objavljena su mu između 1999. i 2004. u nakladi Globus. Pjesme su mu, bilo u samostalnim zbirkama bilo u antologijama, prevedene skoro na sve europske jezike, a ime mu se nalazi u svim pregledima slavenskih književnosti i u svjetskim leksikonima pisaca.

Objavio je Kaštelan i knjigu priča *Čudo i smrt* (1961), te tri drame, prvoobjavljene kao radijske prilagodbe: *Pijesak i pjena* (1958), *I da i ne* (1962) te *Prozor* (1972). Kao znanstvenik napisao je monografske studije *Lirika A. G. Matoša* (1957) te *Približavanje, prolegomena za liriku A. B. Šimića* (1970). Napisao je i znatan broj studija, eseja i članaka, primjerice o D. Tadijanoviću, I. G. Kovačiću, D. Cesariću, pa o Edi Murtiću i Otonu Glihi, o likovnom pokretu Exat i dr. Prevodio je s francuskog i ruskog, potkraj živo-

ta osobito sa starogrčkog jezika. Uredivši niz edicija, objavio je i prvu poslijeratnu knjigu Tina Ujevića, *Rukovet* (1950).

Neprolazne su i njegove zasluge za izdavanje standardne hrvatske *Biblije* iz 1967.: uz prezaslužne bibličare (Bonaventura Duda i Jerko Fućak) slovio je kao glavni urednik te sastavljač prevoditeljskog sastava za tu našu prvu modernu »autoriziranu verziju«.

Kaštelanovo pjesništvo valja motriti u odnosu na opću pozadinu, na hrvatski pjesnički i duhovni standard kasnih tridesetih godina 20. stoljeća. A njega su obilježavali: intimna liričnost, domovinska čežnja, socijalna pobuna i, komparatistički gledano, izraziti romantizam. Kaštelanova je pojava bila jedinstvena. Već se, naime, davne 1940. glede pjesnika *Crvenog konja* moglo naslutiti da se pojavila zvijezda repatica, koja u tadašnju konstelaciju hrvatskoga pjesništva a na tmurnu nebu unosi dublji misaoni i jezični nemir, novu svjetlost, žudnju za prostranstvom, snatrenje o izvorima, opsjednuto svakako metafizičkim. Bio je kometom koji je poeziji pridavao svojstva svoja kozmičkog tematskog ustrojstva. Pojavila se poezija neobičnih ritmova, puna osebujne metaforike i nervoznog temperamenta.

Pritiješnjen potom povijesnim uvjetima, domovinskim nedaćama, ratnim zbivanjima, sukobljavanjem triju europskih totalitarizama na hrvatskom tlu, Kaštelan postaje pjesničkim bardom lijeve misli i povijesne ekstaze, upravo utopijske nade u realnu povijesnu transcendenciju propalih uvjeta života. Ali za razliku od nekih suvremenika na javnoj pozornici, koji

su pjesništvo bezuspješno kanili instrumentalizirati te ga podvrgavati nekom od zahtjeva onodobne politike, pjesnik znamenite poeme *Tifusari* piše stihove unutrašnje auskultacije i emotivnog naboja. Po diktatu vlastite stvaralačke mašte bilježi znakove bunila u bolesnika zaviještena smrti. Ne piše dakle usklike pobjednikova slavlja, nego predsmrtni psihogram poraženika života.

Dakako da je, ne samo poradi toga, u rascvatu hrvatskog pjesništva nakon 1952., dakle tijekom »druge moderne«, usporedo s nastupom tadašnjih mladih oko časopisa »Krugovi«, Kaštelanovo pjesništvo djelovalo i suvremeno i uvjerljivo; a svojim je ekspresionističkim i nadrealističkim crtama mnogima bio i uzorom. Uostalom, hrvatsko pjesništvo u cjelini tih se godina iznova stalo stapati sa svojom zakonom europskom maticom, od koje se stjecajem povijesnih okolnosti donekle bilo odvojilo. Nakon tog sretnog spoja, koji je znatno pripomogao oblikovanju tadanjega pjesničkog standarda, Kaštelanovo je pjesništvo nanovo krenulo nepoznatim smjerom: smjerom otkrivanja ontologijskih temelja svijeta, i »snimanja« nesretne svijesti moderna intelektualca suočena s »rasklimanim točkovima čovječanstva«, rečeno Kranjčevićevim riječima. U zadnjem razdoblju pjesnikova života poezija mu zrači stanovitim goetheovskim mirom, smjerajući obuhvatnu uvidu u bitno statičnu i ahistorijsku strukturu ljudskog univerzuma.

A to je glede niza pojedinačnih pjesničkih ostvaraja značilo imaginiranje mitske strukture kozmosa, nekog skrivenog a zakonitog reda. Budući da su se pomaci u zbiljskom životu u Kaštelanovoj bujnoj meta-

forici ogledali kao znaci bjelodana kaosa, budući da je stanje opće duhovnosti bilo upravo stanje »ni svjetla ni tmine«; budući da je Kaos iz Hesiodove *Kozmogonije* bio možda najbliži poziv Kaštelanovoj zamišljajnoj i racionalnoj snazi – uostalom, predsokratici su mu, koje je i prevodio, bili bliski baš kao i neki od umjerenih nadrealista – njegova se pjesnička ekstaza gibala upravo putem oblikovanja tame i svjetla, sutona i praskozorja, načela noći i načela dana, načela mitski pojmljene prošlosti i načela mitski snovane budućnosti.

S jedne strane slike povratka u tamnu planinu, u »prolom« gdje »prestaje misao«; s druge, pak, slike izbijanja u prostranstva, na sunčevu svjetlost, u podnevnu jasnoću. Govoreći slikama rodnog mu kraja, neprijepornog životnog i pjesničkog zavičaja: s jedne strane put iz Omiša u rodni Zakućac, s druge, pak, plov prema širokoj pučini i plavkastim obrisima Brača. S jedne strane »konjic« koji, vrativši se iz tmaste planine, dolazi bez svoga zakonitog »konjika« – izvjesni trag, potom i znak tragične nesreće; s druge, pak, »krilati aed«, nekakav Ikar ili Faeton, ti pustolovi ljudske čežnje za suncem. Mit o tami koja donosi utjehu spoznaje, i mit o svjetlu koje, dosegnuto, možda kao »sve plavo, nebeski plavo«, donosi nemir, ekstazu nepoznatoga i neostvarivoga. Ili, govoreći njegovim središnjim temama: s jedne strane tamni *rat* i huda *smrt*, s druge, pak, nevina *ljubav* i beskrajna *sloboda*.

Rat, smrt, ljubav i sloboda, naime, četiri su zakladne teme Kaštelanova pjesništva. U beskrajnom nizu njegovih maštovnih rasprsnuća one se slute kao ideje vodilje. Daju mu privid apstrakcije, kao što

mu ponajmanje čestice pjesama, stihovi i njihove unutarne metaforičke preobrazbe, podaju jezičnu konkretnost.

Ovakvo se izlaganje Kaštelanova pjesništva posve podudara s njegovim proteklim životnim činima: s njegovom kružnom putanjom od mraka opstanka prema svjetlu bistrovida uvida, te od bjelodane izvjesnosti prema tami i zagonetki tragična podrijetla čovjekova, podrijetla njegovih osnova i nakana. Jesu li one obrubljene, kao u svetog Augustina, aurorom istočnog grijeha, ili, kao u modernih prirodoslovaca, genskom strukturom ljudskoga bića?

Bio je osoba bogate duševnosti, silna znanja i blistave inteligencije; i preskromne šutljivosti: Suočen s crnom zbiljom vlastite epohe, znajući da čovjeku, rečeno diltheyjevski, tek povijest govori što on jest, što mu je slika, podrijetlo, i sudbina, Kaštelan je bio pjesnik metafizičke transcendencije, pjesnik svjetlosti i leta prema njoj. Prema »prazornoj svjetlosti«.

Ekstatično žudeći za smislom u doba općeg besmisla, za nepovratno izgubljenim skladom čovjeka i naravi, čovjeka i Boga, čovjeka i opće duhovnosti, trsio se da u vlastitom životu i u hrvatskom okružju stvara uvjete posve svakodnevnog prijateljstva i pravičnosti. Vedar prijatelj i prijazan gospodin, bio je, kao i njegovo pjesništvo, nešto poput dobrog duha ljudske slobode i pomirenja.

Među brojnim Kaštelanovim stihovima koji zrače mudrošću i ljepotom, neki su se usjekli u kolektivno pamćenje: postali su pohranom narodne mudrosti i ljepote. A neki bi mogli biti i vodičem nekom boljem čovječanstvu, primjerice baš ovi:

*Što više tutnje topom sve više volim zvijezde
i molim ih: o zvijezde, potoci i cvjetovi
sačuvajte čovjeku vašu ljepotu.*

Pjesništvo Jure Kaštelana sabralo je u sebi individualnu, jastvenu misao o čovjekovu opstanku, davanu mudrost hrvatskoga jezika, i europske obzore.

(2007)